

3
1913

1913

5

11

Pólányi Károly: Beszéd a meggyőződésről.

Tisztelt Ünneplő Közönség!

1848 március hó 15-én egy huszonöt éves poéta és néhány diák meg munkás kikiáltották Pesten a forradalmat. Am valójában ez a forradalom csak elszánt és lelkes tüntetés volt, amely nem számolt sem a helyzet esélyeivel, sem pedig a valódi erőviszonyokkal. Kezdetben az alsótáblai ellenzék vezére, Kossuth Lajos is, egy elcsapott színész művének nevezte ezt a tüntetést és amikor a tréfából mégis komolyság lett, a reakció véres érvekkel sietett a megsértett józanság védelmére. A kitarló valóság utolérte a gyorslábú lelkesedést és iszonyuan végzett vele.

És ma mégis hódolattal és csodálattal emlékezünk meg róluk és az ő politikai cselekedetükről, mert megsejtjük a dolgok valódi összefüggését, félig megérezzük, félig tudjuk, hogy a magyar forradalom mégsem hiába történt meg és hogy a márciusi ifjak nem hiába emelték ki a tehetetlen tétovaságból egyellen merész mozdulatukkal a népet és csináltak a balgákból bölceket azzal, hogy, bár maguk bölcsek voltak, tudtak balgák lenni! Ünnepet tartunk ma ezeknek a diákoknak az emlékére, akiknek az elhamarkodottsága mélyebb megfontoltság volt minden okoskodásnál és akiknek a példája nagyobb tanulság az utókor számára, mint az összes tudósok művei, akik azóta tanácscsal látták el az emberiséget. Mintha nem is emberek lettek volna, olyan félelmesnek tűnik az ő előrelátásuk és annak a késői sikernek a teljességéből, amely áldozataikat koronázta, ma tisztán világít felénk az igazi nagyság rajzolata!

Elmondhatjuk róluk: *egyszerűen politizáltak, de jól politizáltak!*

Vetítsük most a történelmet a jelen vásznára és olvassuk, hogy mit mond az irás:

Azt mondja az irás, hogy politikai lelkiismeretünk finomodott, mert ma már senkit sem viszünk harcba az elérhetlenért, politikai ismereteink pedig megérttek, mert megtanultuk, hogy mik a sikeres cselekvés objektív feltételei. Nem vagyunk többé kuruzslók, akik a társadalom gyötrő lázát látszat-gyógy-

szerekkel kezelik, hanem a láz okaát kutatjuk, — és ki törődik azzal, hogy ha ez egy kissé soká tart is! — a politikai szemfényvesztést pedig, amely az eszmék és ideálok üres képleteiben keresi a világ haladását, lelepleztük végre és rájöttünk, hogy nem a társadalom szívéét kell kiismernünk, hanem annak a beleit kell megvizsgálnunk. Nem ugyan naivan, mint a régi haruspexek tették, hanem szakszerűen, mint azt az organikus szociológia tanítja. Letűnt egyszóval a gyerekes jelszavak és ideológiák abrakadabráinak az ideje, amióta a tudomány segítségével egyszerűen kiszámítjuk a statisztikai táblákból az ideálok árfolyamait . . .

És mégis, az eredmények mintha nem igazolnának bennünket. Bebizonyítottuk a világnak, hogy meg kell változnia, de az attól mégsem változott meg. Kényszerít pedig nem alkalmaztunk, hiszen minden művelt ember tudja, hogy az eseményeket kényszeríteni nem lehet, csupán siettetni lehet azokat. Arról pedig, hogy számolási hibák csusztaak be, hogy ellenségeink, akikre rábízuk magunkat, mint annyiszor, ugy ismét ellenségeinknek bizonyultak, valóban a módszer nem tehet, mert Magyarország ipari struktúrája olyan, hogy kénytelenek voltunk magunk félreállni és érdekeinket ő reájuk bízni, viszont meg a magyar földbirtok struktúrája olyan, hogy ők meg kénytelenek voltak bennünket orvul és gazul elárulni! . . .

Márciusi zöld ifjuság: egy irányavesztett kor megtér a te egyszerű példához és méltóan a te emlékedhez, bevalljuk az igazságot: *tudósan politizáltunk, de rosszul politizáltunk.*

Való igaz: kevesen voltak ők, nagyot akartak és mégis tudtak cselekedni. Mi sokan vagyunk, már céljainkban is megalkuvók és mégis, győzni nem tudunk, de még csak valóban küzdeni sem! Pedig akkor sem ragyogott a nap fényesebben az égen, akkor sem voltak az emberek önzetlenebbek és ketszerkettő akkor is négy volt. Mi az mégis, amiért a mi elkecsereedésünk csupán szent düh marad, nem pedig lobogó lelkesedés, miért fojtogat bennünket minden fájdalom és miért bűnít meg bennünket minden sérelem és miért nem lüktet agytól a szívbe a felszabadító gondolat és miért nem szökik a szív forró öröme a cselekvés dobogójára!

Miért, miért nem tudunk mi ugy *tenni*, mint ahogy ők tudtak?!

Azért nem tudunk, ünneplő közönség, mert téveszmék uralkodnak rajtunk. Nem érzünk helyesen, nem gondolkodunk

helyesen. Félre vagyunk vezetve, ösztöneink iránytűje meg van zavarva és megingott a szilárd valóságunk. Egy kényszerképzet megakasztja az eszme élő lélekzetét, egy kísértet teszi gyávává a legbátrabbakat. Egész politikánkat egy kárhuzatos tévedés átka őrli meg.

„De lehet egy egész embercsoport, egy egész kor eszméje merő tévedés” — mintha hallanók az ellenvetést — „és ha akadna ilyen eszme, okozhatna-e az több mint muló kárt vagy nehézséget? Megtarthatná-e uralmát csak még oly rövid ideig is egy olyan gondolat, amely napról-napra újra a hasznosság próbájára téve, ezt a próbát győztesen meg nem állaná?” „És” — kérdezik tovább filozófusaink — „nem-e éppen olyan tény valamely korszake, mint minden másik, már pedig ami van és megáll, bíraskodhatunk-e arról, hogy az helyes-e vagy helytelen? Viszont nem egyebek-e vezéreszméink, mint elnyomott vágyaink vetületei és nem merő tévedés-e tehát azt hinni, hogy ezek az ideálok, amelyek bennünket vezérelni látszanak, valóban hatnak és léteznek?”

Ime 65 év előtt egy szürke napon a márciusi ifjak lelkük egyszerű hevületével, esőben ázva-fázva nagyszerűet cselekedtek, mi pedig ma azon töprengünk, hogy a nap nem-e tévedésből ragyog az égen?!

Az emberi világ a helyes és a helytelen sarkain forog és amit megért mindenki, azt nem szabad magyarázni. A betegnek elég, ha meggyógyul. Felesleges még azt is tudnia, hogy miért és mitől. De ha még arra is kíváncsi volna, hogy miért mondjuk az egyik állapotot betegségnek, a másikat pedig egészségnek, amikor pedig azok magasabb szempontból talán nem is különböznek, az ilyen beteg vagy nem beteg, vagy pedig olyan, mint némely elmekóros, aki kéjeleg a szenvedéseiben és csak kifogást keres arra, hogy kitarthasson mellettük.

Valóban: az új, a téves és kárhuzatos gondolat, amely azonban egész politikánknak az alfája és omegája, az a modern fatalizmus, amely azt minden porcikájában áthatja és álitatja. „A társadalom magától változik és fejlődik — ugymond —, a politika munkája ezt a fejlődést elősegíteni.” Így hangzik ez az orákulum, amelynél — merném állítani — károsabbat és egyben értelmetlenebbet a gondolatok történelme csak keveset mutat fel. Egy delfoi-i tétel ez, amelyet példákkal megdönteni csupán azért nem lehet, mert ehhez túlhomályos és egyben tulsokértelmű, de amelyet meg elméletileg szabatosan megcáfolni lehetetlen, mert

rosszfajta metafizikai fogalmakon épül fel. Általa lett a politikából ismét titkos tudomány, mint a régi theokrácia idejében volt, scientia occulta, amelynek az arkánumi Sybilla könyveiben voltak fellapozhatók. Magunk pedig alázatos udvaroncok módjára, falhoz tapadó füllel és szemünkkel a kulcslyukon, kémleltük az események szándokait, hogy azokat ellesve, mint szívünk sugallatát vigyük ki őket, hazug arccal, a várakozó lömeg közé; és a *βοήρ ἀγαθόν* vezérek, „die Rufer im Streite“, beletörődtek abba, hogy ne az ő harci kiáltásukat visszhangozzák a történelem csamokai, hanem ellenkezőleg, hogy a mi az ő vezényszavuknak hallatszik, az csak üres visszhangja az események menetének!

Ez a fatalisztikus nézet sohasem nevezte magát nyíltan fatalistának, sőt mindig tiltakozott ezen vád ellen. A gyakorlatban egyszerűen következtelen volt önmagához és így ha az elmélet miatt támadták, büszkén a gyakorlatra hivatkozott.

Ne csodálkozzunk azon, hogy így sohasem jutottunk ki abból a hamis körforgásból, amellyel mindig a társadalmi fejlődésből merítettük céljainkat és viszont a társadalmi fejlődésre bízunk azoknak a végrehajtását, mint akik a szociológiát valami menetrendnek nézik, hogy még elfogják a legközelebbi társadalmi mozgalmat, amely elviszi őket a paradicsomba. Ez a következzelenséggel enyhített fatalizmus mérhetetlen kárt okozott bennünk. Igaz, egy új panaceát is találtunk benne, amely az idealizmus, az önfeláldozás, a szolidaritás és hasonló ragályos betegségek ellen egész életére teszi immunissá azt, akit annak egy cseppjével idejekorán beoltottak.

Önökhöz szólok diák barátaim, önöktől várom az erőt ahhoz, hogy megértessem magamat. Önöktől, akik fiatalságukban a halhatatlanság földi képviselői, akiknek az élete tervében a leghosszabb emberi korszakok is elférnek, mint egy séta, akik megbizálnak az igazutban, mert ráérnek azt megjárni. Önöktől, akik husz hosszú esztendő múlva még csak negyven évesek lesznek. Hadd legyek az önök szószólója, amikor azt mondom, hogy a mi világunkban, az emberi világban nem az események az urak, hanem mi és hogy nem a dolgoktól kell megkérdeznünk, hogy mitévők legyünk; hogy a természet és társadalom minden törvénye csak a megismerésünket gazdagíthatja, de nem szegényítheti el az akaratunkat és hogy az erkölcsi világ számára a mi tudatunk nem a fizikai világ pusztá kísérelje az örök nyugalom felé vivő gyászmenetben, hanem a halál ellensége és legyőzője, amely rajta erőtvéve él és csmél. Ebben a világban nincs gravitáció és

nincsen statisztika, itt csak egy törvény van és ez az, amit a meggyőződés parancsol és amit az akarat megfogad!

Azt kell tennünk, amit helyesnek és jónak látunk, függetlenül attól, hogy a társadalomnehézkedése irányában, vagy annak ellenére kell-e cselekednünk, akár az eszmények hullámtaréja hordozza-e csolnakunkat, akár pedig völgye rémit-e bennünket. Az erkölcsi világban nincsen objektivizmus. Ne vigyük át félművelt emberek módjára azt, amit az egyik helyen megtanultunk és ahol az igaz, oda, ahova az nem való és ahol az nem igaz. Az érzelmi fiziológia szerint a lelkiek párhuzamosan történnek a testiekkel. A történelmi materializmus szerint a magasabb szellemi képletek a gazdasági viszonyok függvényei. A fiziológikus kémia pedig az életet igyekszik pusztán fizikális folyamatképen leírni. De ezek az igazságok soha egy pillanatra sem változtathatják meg más tudáskörök alapaxiómáit és az élettudományokból éppen úgy nem küszöbölhetik ki az életet, mint az erkölcsiekből az erkölcsöt. Ne vigyük bele a tudományt a lelkesedésbe, mert az éppen olyan tudománytalan, mint amilyenek azok az új metafizikusok, akik mindenáron a lelkesedést akarják bele vinni a tudományba!

A cselekvés világa külön világ. Amint a természeti világ törvényein a technika épül fel, de ez csupán azt mondja meg, hogy *hogyan* kell azt megcsinálnunk, amit megcsinálni akarunk, de hogy *mit* akarjunk, azt már szükségleteink szabják meg, úgy a társadalmi ismeretek meg a politika tudománya épül fel, de ez is csak azt tudja megmondani, hogy *hogyan* tegyem, amit megtenni akarok, de azt, hogy *mit* akarjak, azt meg nem mondhatja soha.

Mérhetetlenek a hasznok, amelyek az emberre a meggyőződésből származnak. A feltétlen *bizalom*, amely a bíráló ész folytonos és felesleges zaklatásától kiméli meg a kedélyt és friss épségben tartja meg azt; a *ragaszkodás* az ügyhöz, amely féltékenyen gyűjti a szívhez szóló emlékeket és így egymással sokszorozza értéküket; az *igazi mérséklet*, amely nem levrő, mert csak titkos tartalékok felhalmozása; a *végösszecsapás*, amellyel a gyengébb is lebirhatja az erősebbet, ha mindjárt a mindenét veti latba és mindenekfelett a *korlátlan áldozatkészség*, amelynek már a gondolata is megtízszerezi erőnket és elsápasztja az ellenséget... Ilyen ajándékokkal halmozza el a meggyőződés bőség-szarujából választottjait. Mert az emberi meggyőzések, bár azokat látni nem lehet, nem kevésbé léteznek. Léteznek, mint a prizma, amely áttereszti a fényt, de gyönyörű szivárvánnyá szórja azt, létezik mint a gyűjtőlencse, amelyből a langyos és közönyös napfény, mint perzselő láng lövel ki!

De mindezekén túl van a meggyőződés igazi jelentősége, amely olyan, hogy aki azt egyszer lelki szemével felfogta, nagyobb és igazibb valóságot már elképzelni sem fog tudni. Mert az emberi meggyőzések, ha tömegesen lépnek fel, egy megfoghatatlan, de gyémántkeménységű valamit alkotnak, amely nem tükre már a világ képének, hanem annak alapja, fala és boltozata. A tömegek meggyőződése nem kezdet vagy eszköz többé, hanem maga a vég és a cél. Egy társadalom, amelynek a tagjai meggyőződést változtattak, az egy másik társadalom, amelyben másképen süt a nap és a tárgyak más árnyékok vetnek. Meggyőződéssel bírni, az minden társadalmi munka közül az, amely a legértékesebb, mert egyenesen a társadalom agyába és lelkébe nyul bele. A legnagyobbat az változtat a társadalmon, aki önmagát változtatja meg.

Igen, értsük meg és hirdessük, függetlenül minden új és régi bölcselkedéstől, hogy erkölcsi életünk körében az akarat szabad és ez a szabadság egyben a legmagasztosabb társadalmi kötelesség. Tegyük magunkat nagygyá és szilárdá és az ügy, amelyet szolgálunk, nagy lett és szilárd. F fiatalok vagyunk, az eljövendő társadalom, a mi eljövendő férfikorunk maga, a ma gyepőlőin kormányozzuk a jövőt és diktáljuk a törvényt a férfiaknak, akik leszünk . . .

Egy ifjuság, amely nem érzi önmagában a világot alkotó örök tetterőt, az nem volna érdemes arra, hogy éljen. Döntsék halomra a társadalmi megváltozhatatlanságok papirkulisszáit, tépjék össze a műsorokat, amelyeket gyenge lelkek fogalmaztak meg a történelem tornája számára és lépjenek az élet szinpadára a meggyőződés vakító vértjében, mint a hős, aki teremt azzal, hogy létezik!

Szétfoszlanak a kényszerképzetek, szétrebbennek a kísérletek és Önök cselekedni fognak, mint ahogy Ők cselekedtek!